

Азәрбајҹан

ИЈУЛ

7-8

1960

Биринчи вә ахырынчы дэфә, јахуд Мирзә Гәмбәрин әһвалаты

НЕКАЈӘ

Бу ил мән, бир нечә јолдашымла бәрәбәр ониллији гуртарыб завод-да ишә кирмишдим. Илк заманлар мәнә ағыр кәлән завод һәјатына јаваш-јаваш өјрәнмәјә башлајырдым. Бу күн исә биринчи дэфә эмәк һаггы алырдым. Һәлә бир нечә вахт бундан габаг бу пулдан кимләрә нә алачағым һаггында фикирләшмишдим.

Анама күллү бир јайлыг, балача бачыма көј шалдан палтар, узун илләрдән бәри ишләјәрәк гочалмыш, лакин һәлә дә күмраһ олуб кечән күнләрин јахшы адәтләрини өзүндә сахлајан бабама исә гара узунбоғаз бир чәкмә алыб евә гајытдым.

Евдәкиләрин севинчинин һәдди-һүдуду јох иди. Һамы мәни тәбрик едир, мүвәффәғијәтләр арзулајырды. Бабам да өз нөвбәсиндә тәбрик етдикдән сонра, гара, пар-пар парылдајан узунбоғаз чәкмәни элинә алыб ора-бурасына бахырды. Бирдән о, нәји исә хатырлајырмыш кими бығалты күлүмсүндү. Һәмншә мәзәли сөһбәтләр еләјән бабамын инди дә күлмәли бир әһвалат данышачағыны јәгин едәрәк сорушдум:

- Баба, дејәсән јадына нәсә дүшүб.
- Һә, бала, Мирзә Гәмбәрин әһвалатыдыр. Данышмамышам ки?...
- Јох, данышмамысан. Даныш көрәк нечә һекајәтдир!
- Даныш дејирсән, данышым дә...—дејә бабам һәлә дә күлүмсә-мәјинә давам едәрәк, Мирзә Гәмбәрин әһвалатыны сөјләмәјә башлады.

☆

Бу гырх беш-әлли ил бундан габағын һекајәтидир. О заман мән һәлә Шушада охујурдум. Мирзә Гәмбәр дә орада почталјон иди. О, бизмлә лап гапыбир гоншу иди. Гырх дөрд-гырх беш јашларында олан Мирзә Гәмбәр, һәддиндән артыг арыг, көдәк бир киши иди. Дамарлары чыхмыш узун бурну, назик додаглы јекә ағзы вар иди. Сол кичкаһындан азачыг јухары, јалан олмасын, кичик бир алма бојда фыры вар иди. Башы даз иди. Амма, пејсәриндоки түкләри узадараг, кәтириб габаға дарамышды. Әјниндә һәмншә јашыл рәнкли почталјон палтары оларды.

Артыг јашынын кечдијинә бахмајараг, Мирзә Гәмбәр һәлә дә евләнмәмишди. «Базар башы»ндан бир аз јухарыда олан евиндә тәкчә јашајырды. Мирзә Гәмбәрин почталјонлуғ етмәсинин гәрибә бир тарихи вар иди.

Мирзә Гәмбәр бешиллик шәһәр мәктәбиндә охујурмуш. Бир имтаһаны да версәјмиш артыг мәктәби гуртарачағмыш. Амма имтаһан заманы муәллимләрдән бири Мирзә Гәмбәрдән сорушур:

— Де көрүм бир кирвәнкә гурғушун ағырдыр, ја бир кирвәнкә пам-быг?

Мирзә Гәмбәр о саат чаваб верир:

— Әлбәттә ки, бир кирвәнкә гурғушун!

Гөрнбә характерли бир киши олан мүәллим, Мирзә Гәмбәриң үзү-нә бахарәг күлүмсәјир вә онун вәсигәсинин ардына бу сөзләри јазыр: «Јалынш почталјончүдуга лајигдир».

Елә о вахтдан да Мирзә Гәмбәр чаифәшанлыгга почталјонлуг фәал-лијјәтино башлајыр. Мирзә Гәмбәр өз сәнәтино јаман һөрмәт едирди. Даһа доғрусу, о өзүнү бу сәнәтә, јәни почталјонлуг сәнәтино лајиг бил-мир вә һәр нәјин баһасына олурса-олсун мүдирлијјәтин е'тимадыны доғру-рутмаға чалышырды. Һәр дәфә сөз дүшәндә Мирзә Гәмбәр дејәрди:

— Чаным, кишиләр мәнә е'тимад кәстәрибләр, бу чүр бөјүк бир иши бураһыблар мәним кими бир адамын өһдәсинә. Кәрәк кишиләрин е'тимадыны доғрулдам дә.

Мирзә Гәмбәр дүз отуз илә јахын иди ки, бу е'тимады вар гүввәси илә доғрулатмаға чалышырды. Бу отуз илдә о, бир кәрә дә олсун, һәни-ки ишә кетмәмиш, һәтта һеч кечикмәмиш дә! Дүз сәһәр саат сәккиздә Мирзә Гәмбәр «Базар башы»нда көрүнәрди. Чамаат она о гәдәр өјрән-мишди ки, Мирзә Гәмбәр көрүнән кими һама саатына бахардә көрсүн дүз сәккиздир, ја јох. Кимин ки, сааты дүз сәккиз тамама олмасады, дү-зәлдәрди. Бу, даһа бир адәт шәкли алмышды. Саат сәккиз рәдәләриндә кимдән сорушсајдын:

— Саат ичәдир?

— Мирзә Гәмбәрә он беш дәгигә галыб. Мирзә Гәмбәрән ијирми ики дәгигә кечиб, — дејә зарәфатла чаваб вәрәрди.

Дедијим кими, Мирзә Гәмбәр һеч вахт ишә кечикмәмишди. Амма бир дәфә кечикди. Өзү дә дүз он једди дәгигә. Әһвалат белә олду.

Бир күн, адәтим үзрә мәктәба кетмәк үчүн јухудан дурдум. Артыг сәккиз аз галмышды. Кејинәрәк ајнабәндә чыхыб үстүмү тәмизләмәјә башладым. Саат сәккиз олду, амма Мирзә Гәмбәр көрүнмәди. Өзү-өзүмә фикирләшдим ки, көрсән кишијә нә олуб, нијә ишә кечикир. Саат доғгуза шиләди, Мирзә Гәмбәр исә чыхмады. Дедим, кедим көрүм ки-шинин башына нә иш кәлиб ки, ишә кечикир. Ашағы дүшүб Мирзә Гәм-бәриң евинә кетдим. Ичәри кирәндә нә көрсәм јахшыдыр?

Мирзә Гәмбәр ағ туман-көјнәкдә, көзләриндә чешмәк, һәји исә бәрк ахтармагла мәшғул иди. Онун ајағларында тәп-тәзә, пар-пар парылда-јан, гара узунбоғаз чәкмә вар иди. Мирзә Гәмбәри бу көкдә көрдүкдә, күлмәкдән өзүмү сахлаја билмәдим. Амма үзүңә бахдыгда күл-мәјим дәрһал дајадын. Кишинин рәнки-руһу гачмыш, хырда көзләри чү-хура дүшүмүшдү. Һәмишә даз башыны сәлги илә маскалајан пәјсәри-нин түкләри ниди пәжмүрдә һалда кти. Ағапағ олмуш үзүндә сојуг тәр-дәмчиләри көрүнүрдү. Ону бу вәзијәтдә көрдүкдә тәәчүбләндим. Һәт-та бир балача гөрхүдүм да... Мән сәбрсизликлә сорудум:

— Мирзә Гәмбәр, нә олуб белә?

Мирзә Гәмбәр һәники мәним ичәри кирмәјими сөзмәди, һеч суалы-мы да ешитмәди, О, елә һеј ораны-бураны тәкүшдүрәрәк нәји исә ахтар-ырды.

Елә бу заман һәјәтдә сәс-күј ешитдим. Дөнүб бахаркән, дөрд-беш нәфәр адамын Мирзә Гәмбәриң гапысына сары кәлдијини көрдүм. Сән демә, саат сәккиздә «Базар башы»нда көрүнмәдијинә көрә шәһәрә сөз јайылыб ки, Мирзә Гәмбәр өлүб. Кишиләр дә јығышыб кәлиб ки, көр-сүңләр бу нә әһвалатдыр? Мирзә нијә ишә кечикиб? Доғрудан да өлүб, бәјәрдән јох? Олар ичәри кириб Мирзә Гәмбәриң бу һалда көрдүкдә јер-бәјәрдән сорушдулар:

— Нә олуб, ај Мирзә? Мирзә Гәмбәр, нә ахтарырсан?

— Бу нә һәләтдир, Мирзә?

Мирзә Гәмбәрән исә сәс чыхырды. Бирдән онун дилләри бүкүл-дү вә о, тагәтсиз һалда јерә чөмәлди.

— Ә, фырлы Гәмбәр (она фырлы Гәмбәр дејәндә јаман һирсләнир-ди. Бу дәфә исә о һеч мәһәл дә, гојмады), бизн доламысан?... Нијә бир сөз демирсэн?!—дејә бир нәфәр ачыгла Мирзә Гәмбәриң үстүнә чыгыр-ды.

Мирзә Гәмбәр чаваб әвәзинә ичниц чәкәрәк:

— Бај, бај, бај...—дејә башыны тәрпәтмәјә башлады.

Онун сифәтиндә елә бир ифадә вар иди ки, елә бил бу саат өләчәк-ди. Ким биләр, бу вәзијәт давам етсәјди, бәлкә дә өләрди.

Мән онун бу ачынағалы һалына бахыб, өзүмү сахлаја билмәјәрәк бир даһа сорудум:

— Ај киши, бир дә көрәк нә олуб да?

— Бај, бај, бај...—дејә Мирзә Гәмбәр башыны јазыг-јазыг тәрпә-дәрәк чаваб верди.—Итирдим, башыныза дөнүм, итирдим, итирдим!

—Ај киши, ахы нәји итирдиң?—дејә бири сәбрсизликлә хәбәр ал-ды.

— Дүнән бөјүк-бөјүк кишиләрин мәнә бағышладығы чөкмәни итирдим, ај кишиләр, итирдиң! Кишиләрә бивәфа чыхдым!

Мән бир шәј баша дүшмәјиб онун ајағындакы гара, пар-пар пар-ылдајан узунбоғаз чәкмәни кәстәрәрәк дедим:

— Әшн, бәс о ајағындакылар нәдир елә?

Мирзә Гәмбәр ајағларына нәзәр салыб дик атылды. Тәзәдән бах-ды. Әјиләрәк әлләри илә јохлады. Дүзәләрәк ятәндән бахды. Бир дә әјилиб бахды... Дүзәлди... Онун көзләринә санки ишыг кәлди. Чох бәрк севиндијиндән ғырыг-ғырыг дилләнди:

— Ај кишиләр... бу елә һә... Һәмин чәкмәдир ки!...

Сән демә дүнән, Мирзә Гәмбәриң почталјонлуг фәалијјәтинин отуз иди тамама олмасы мүнәсибәтилә почт мүдирин Баһадыр бәј, бү-түн почталјонлар адындан ону тәбрик етмиш вә тәнтәнәли бир сурәт-дә Мирзә Гәмбәрә узунбоғаз чәкмә һәдијә верибмиш. Мирзә Гәмбәр белә бир тәнтәнәни көзләмәдијиндән өзүнү итирмиш вә севинчидән (о бөјүк-бөјүк кишиләрин е'тимадыны доғрултуғуна көрә севинирди!) кечә јатанда узунбоғаз чәкмәләри чыхартмајыбмыш. Сәһәр дуранда да јадындан чыхыб ки, чәкмәләр ајағындадыр...

Инди артыг чәкмәләри тапан Мирзә Гәмбәриң рәнки-руфу өзүнә кәлди. Биз исә күлмәкдән аз гала гоши едәчәкдик. Дејәсән Мирзә Гәмбәр дә әввәлчә күлмәк истади, ләкин күлмәјини сахлајарә үзүңә чидди бир көркәм вериб, көјнәјиниң голу илә узунбоғаз чәкмәләри сәл-силә фәхрлә дилләнди.

— Балам, кишиләриң јанында һөрмәтим вар дә...

Бирдән Мирзә Гәмбәриң көзләри гавардан асылмыш зәңчилриң саата саташды вә онун рәнки тәзәдән дачды. О, дили тоугу вура-вура, тәшвиш дујулаң бир сәслә деди:

—Ај кишиләр, ишә кечикмишәм ки. Ај аллаһ евиниң тиксин, бәс сәһәрдән нијә демирсиниз?! Һушунуз һарадајды?!.

Мирзә Гәмбәр тез-тәдәсик кејинәрәк евдән чыхды.

Биз исә елә һеј күлүрдүк...

Беләликлә Мирзә Гәмбәриң илк дәфә ишә кечикмәсинә сәбәб—јуби-ледиңдә «бөјүк-бөјүк кишиләриң» она тәнтәнәли бир сурәтдә тәгдим етдикләри чәкмәләр олду. Ләкин мәсәлә бунула битсәјди јахшы олар-ды.

Гәзәбли вә әсаби бир киши олан почт мүдирин Баһадыр бәј, ишә кечикидији үчүн «гочалмысан»—дејә Мирзә Гәмбәриң вәзифәсиндән азәд етди.

★